

ПОЗИЦІЯ УКРАЇНИ ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ АРАБСЬКО-ІЗРАЇЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ (2000–2006 рр.)

Захарченко А. М.

Арабсько-ізраїльський конфлікт впродовж багатьох десятиліть залишається однією з найбільш вибухонебезпечних серед близькосхідних “гарячих точок”, ескалація подій навколо якої може в будь-який момент призвести до нової регіональної війни, а також істотно вплинути на систему міжнародних відносин в цілому. Незважаючи на численні зусилля міжнародних посередників та різноманітні плани мирного врегулювання, на даний час досягнення повномасштабного миру між Ізраїлем та його арабськими сусідами залишається довгостроковою перспективою. Більше того, враховуючи загальну дестабілізацію ситуації на Близькому Сході після війни у Лівані 2006 р., стабільне зростання ворожості між ізраїльською й палестинською сторонами, а також наявність достатнього потенціалу для блискавичної ескалації конфлікту між Ізраїлем та Сирією, або Ізраїлем та Іраном, можна з великою долею ймовірності прогнозувати подальше загострення арабсько-ізраїльської конфронтації.

Вищезазначена проблема є, безумовно, актуальною для України. Неврегульованість близькосхідного конфлікту, перш за все, створює значні ускладнення на шляху нормального розвитку торговельно-економічних відносин нашої держави з країнами регіону, оскільки кожна з конфліктуючих сторін намагається заручитися підтримкою своїх позицій з боку України. У свою чергу, наша країна зацікавлена в розвитку стабільних економічних і політичних відносин як з арабськими державами, так і з Ізраїлем. Так, високий рівень відносин України з арабськими країнами може у перспективі сприяти процесу “входження” нашої держави в регіон, отримання доступу до близькосхідних енергоносіїв, здобуття постійних ринків збуту для українських товарів. З іншого боку, не менш важливим для України є розвиток відносин з Ізраїлем, які відкривають шляхи до залучення ізраїльських інвестицій, отримання новітніх технологій та ін. [Парахонський 1998, 45]. Крім того, у нинішньому взаємопов’язаному світі загострення конфронтації у будь-якому регіоні, а тим більше на Близькому Сході, являє собою не тільки економічну, але й стратегічну небезпеку

для інших держав, і Україна в цьому плані не є винятком. Тому при формуванні своєї близькосхідної стратегії наша держава також має враховувати, що нерозв'язання близькосхідної проблеми несе в собі загрозу як регіональній, так і світовій безпеці в цілому, а також піддає сумніву здатність міжнародного співтовариства розв'язувати такі конфліктні ситуації взагалі.

Українська наука заклала міцний фундамент вивчення проблем безпеки Близького Сходу. Політиці України на близькосхідному напрямку загалом, а також двостороннім відносинам нашої держави з країнами регіону була присвячена низка праць провідних українських дослідників, зокрема, А. Веселовського [Веселовський 2003, 25–34], О. О. Воловича [Волович 1999, 55–59], О. А. Коппель і О. С. Пархомчука [Коппель, Пархомчук 1995, 135–142], Ю. М. Кочубея [Кочубей 2002, 206–209], І. Литвина [Литвин 1996, 18–21], Б. О. Парахонського [Парахонський 1998, 43–51], Ю. С. Скорохода [Скороход 2001, 233–252], В. Шведа [Швед 2003, 68–83] та ін. Водночас слід зазначити, що комплексне вивчення позиції України щодо врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту досі не ставало предметом окремого дослідження в українській політичній науці.

Таким чином, основною метою даної статті стало визначення основних принципів політики України щодо конфлікту між Ізраїлем та арабськими країнами, а також результатів її практичної реалізації на початку ХХІ століття. Основними завданнями дослідження є аналіз посередницьких можливостей української дипломатії в сфері врегулювання близькосхідного конфлікту на сучасному етапі та надання рекомендацій з мінімізації негативного впливу арабсько-ізраїльського протистояння на відносини України з протидоборчими сторонами.

Перші ж роки самостійної української політики на Близькому Сході продемонстрували, що наша держава вступила до етапу створення нової системи міжнародних зв'язків у цьому регіоні. При цьому, участь України у врегулюванні близькосхідної кризи не стала продовженням радянської зовнішньої політики. Вибудовуючи свою позицію в даному питанні, українська дипломатія врахувала попередній досвід і зробила крок уперед, відмовившись від однобічної орієнтації на арабські країни, налагодивши на вищому рівні конструктивні відносини з Ізраїлем.

Україна із самого початку організації своєї дипломатичної ро-

боти брала безпосередню участь у виробленні найважливіших документів ООН, де підкреслювалася необхідність досягнення справедливого й всеохоплюючого врегулювання близькосхідного конфлікту. Виходячи з необхідності досягнення взаємного компромісу між протидіючими сторонами, Україна вітала ідею проведення як багатосторонніх, так і двосторонніх арабсько-ізраїльських переговорів. Вона підтримала відповідними заявами МЗС досягнуту в Осло у 1993 р. угоду між Ізраїлем та Організацією Визволення Палестини, низку подальших домовленостей на палестинсько-ізраїльському переговорному напрямку, а також вітала підписання повномасштабного мирного договору між Ізраїлем та Йорданією [Литвин 1996, 20].

Значною подією в розвитку відносин нашої держави з близькосхідними країнами став офіційний візит президента України Л. Д. Кучми в Ізраїль і на території, підконтрольні Палестинській Національній Адміністрації (ПНА) у вересні 1996 р., під час якого український лідер зустрівся з президентом і прем'єр-міністром Ізраїлю – Е. Вейцманом і Б. Нетаньяху, а також президентом ПНА Я. Арафатом, що стало важливим підтвердженням збалансованої й неупередженої позиції України у відносинах як з Ізраїлем, так і з арабськими державами [Україна – Близький Схід 1997, 92].

На початку ХХІ століття наша держава значно активізувала близькосхідний вектор своєї зовнішньої політики, і це знайшло своє відображення як у поглибленні двосторонніх відносин із країнами регіону, так і в зусиллях, спрямованих на врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту. Свідченням цього стала позиція України в рамках ООН, передусім як непостійного члена Ради Безпеки, діяльність українського миротворчого контингенту у складі Тимчасових сил ООН у Лівані, а також впровадження посади спочатку Спеціального Посланника МЗС України, а згодом – Повноважного представника України на Близькому та Середньому Сході, основним завданням якого стала, поряд з установленням економічних та політичних контактів нашої держави з арабськими країнами, інтенсифікація посередницької діяльності України у врегулюванні конфлікту між Ізраїлем та його арабськими сусідами [Нагайчук 2001].

Наочною реалізацією наміру нашої країни грати більш активну роль у мирному процесі на Близькому Сході стали “Українські

пропозиції у контексті міжнародних дипломатичних зусиль щодо мирного врегулювання близькосхідного конфлікту”, що були оприлюднені президентом України в Аммані під час його офіційного візиту до Йорданії, Сирії і Лівану у квітні 2002 р., який відбувся на тлі надзвичайного загострення арабсько-ізраїльського протистояння. Українські ініціативи передбачали безумовне й взаємне припинення вогню, насильницьких дій і терористичної діяльності, повне виведення ізраїльських військ із територій, підконтрольних ПНА, розгортання в районі конфлікту багатонаціональних сил, санкціонованих Радою Безпеки ООН, нормалізацію гуманітарної ситуації, паралельний початок мирних переговорів Ізраїлю з палестинцями, сирійцями й ліванцями, проведення міжнародної конференції із Близького Сходу. Слід підкреслити, що ці українські пропозиції принципово відрізнялись від попередніх. Вони продемонстрували готовність України прийняти безпосередню участь у близькосхідному мирному процесі, а саме, надати територію і забезпечити необхідні умови для проведення одного чи декількох раундів мирних переговорів між протиборчими сторонами, а також можливість направлення українського військового контингенту для виконання миротворчої місії у складі багатонаціональних сил за мандатом ООН на кордон між Ізраїлем та територіями, що підпорядковуються ПНА [Прес-реліз брифінгу МЗС України 2002].

Українські ініціативи щодо мирного врегулювання близькосхідного конфлікту одержали високу оцінку не тільки лідерів Йорданії, Сирії та Лівану, але й таких впливових арабських країн, як Об’єднані Арабські Емірати, Бахрейн та Саудівська Аравія, план мирного врегулювання якої був покладений в основу рішення Ліги арабських держав у Бейруті у березні 2002 р. Вищезазначені арабські країни заявили про свою повну підтримку миротворчих зусиль України та висловили готовність до більш тісної взаємодії з нашою країною у цьому питанні. Слід окремо зазначити, що зміст і спрямованість українських ініціатив чітко вписуються у контекст загальноєвропейської політичної лінії щодо близькосхідного врегулювання. Таким чином, українська зовнішня політика на цьому напрямку стає важливою й органічною складовою європейської політики у близькосхідному регіоні і сприяє зусиллям нашої держави щодо інтеграції у європейські структури [Швед 2003, 68–69].

Фактичним підтвердженням готовності України запропонувати протиборчим сторонам сприятливі можливості для проведення мирних переговорів на своїй території стала Міжнародна конференція ООН та Форум громадськості на підтримку миру на Близькому Сході, що відбулися у Києві 13–15 травня 2003 р. Конференція, у якій узяли участь представники урядів 46 зарубіжних країн, міжурядових організацій, ООН та численні міжнародні експерти, стала першим міжнародним заходом у рамках палестинсько-ізраїльського мирного врегулювання з часу передачі 30 квітня 2003 р. Міжнародним квартетом у складі США, ООН, ЄС та Росії главам ізраїльського та палестинського урядів плану дій “Дорожня карта”, в зв’язку з чим одержала високу оцінку як основних міжнародних посередників, так і ключових арабських країн, а також затвердила високий миротворчий потенціал нашої держави у справі арабсько-ізраїльського мирного врегулювання [Швед 2003, 70].

Водночас, аналіз вищезгаданих посередницьких ініціатив свідчить про те, що крім позитивних, вони мають й деякі негативні наслідки. Так, основним проблемним моментом, пов’язаним із активізацією політики України у сфері близькосхідного мирного врегулювання, стали певні ускладнення у політичній сфері українсько-ізраїльських відносин. Це пояснюється, перш за все, тим, що ізраїльська сторона, на відміну від палестинської, послідовно виступає проти розширення кола міжнародних посередників, будучи зацікавленою у збереженні домінування у врегулюванні близькосхідного конфлікту свого основного партнера – США. Офіційний Тель-Авів також дуже прискіпливо ставиться до різноманітних мирних ініціатив, особливо тих, що передбачають більш активну участь у переговорах ООН або ЄС – посередників, які, на переконання ізраїльтян, послідовно дотримуються про-арабської позиції у мирному процесі [Шарон 2004]. Саме тому проведення в Києві у травні 2003 року під егідою ООН Міжнародної конференції на підтримку миру на Близькому Сході, а також пропозиція президента України В. А. Ющенка щодо направлення українського військового контингенту для виконання миротворчої місії у складі багатонаціональних сил за мандатом ООН на кордон між Ізраїлем та палестинськими територіями, а також на Голанські висоти, викликали стримано-негативну реакцію з боку ізраїльського керівництва.

На сучасному етапі посередницька діяльність України є менш активною, що обумовлено низкою об'єктивних і суб'єктивних факторів – подальшою ескалацією ізраїльсько-палестинського конфлікту, ускладненням відносин між Ізраїлем та сусідніми арабськими країнами, загостренням ізраїльсько-іранського протистояння, а також новими явищами в регіоні Близького та Середнього Сходу, які виникли внаслідок активізації діяльності ісламських терористів і проведення військової операції проти Іраку міжнародною коаліцією на чолі з США. Головною проблемою залишається прагнення представників протидіючих сторін нав'язати Україні своє бачення причин і шляхів врегулювання близькосхідного конфлікту.

Що ж стосується безпосередньо нашої держави, то вона послідовно дотримується збалансованої та неупередженої позиції щодо близькосхідного мирного процесу, намагаючись розвивати стабільні й конструктивні відносини як з Ізраїлем, так і арабськими країнами регіону разом із Палестинською Національною Адміністрацією. Позиція України у цьому питанні чітка й виважена: вона виходить із необхідності досягнення взаємного компромісу між усіма сторонами арабсько-ізраїльського конфлікту та виконання відповідних резолюцій Ради Безпеки ООН із цього питання. Разом із тим, наша країна засуджує будь-які прояви тероризму й екстремізму, що мають намір зірвати або загальмувати близькосхідний мирний процес [Заява МЗС України 2004]. Україна підтримує конструктивні посередницькі зусилля та ініціативи в цьому напрямку з боку Єгипту, Йорданії, Саудівської Аравії та інших близькосхідних країн і регіональних організацій. Наша держава також вітає зусилля Міжнародного квартету щодо відновлення миру на Близькому Сході і підтримує план мирного врегулювання “Дорожня карта”, що на сьогодні залишається єдиним загальновизнаним планом врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту [Заява МЗС України 2005].

Україна продовжує демонструвати готовність зробити посильний внесок у процес врегулювання комплексу близькосхідних проблем, останнім свідченням чого стала послідовна позиція України під час війни у Лівані у 2006 р. 28 липня цього року МЗС України ініціювало вивчення питання про можливі формати участі нашої держави у міжнародних силах із підтримання миру на півдні Лівану – як в рамках контингенту

ООН (так звані “блакитні шоломи”), так і багатонаціонального контингенту під мандатом Ради Безпеки ООН (наприклад, під командуванням НАТО або ЄС) – в разі прийняття відповідної резолюції Ради Безпеки ООН. Підкреслювалось, що Україна як держава, що має значний досвід діяльності з підтримання миру, готова в рамках зусиль міжнародного співтовариства активно залучитися до миротворчих процесів на Близькому Сході та надати сприяння у вирішенні питань щодо недопущення подальшого розгортання в регіоні гуманітарної катастрофи – через залучення до відбудови об’єктів інфраструктури, забезпечення транспорту, виконання функцій військових інструкторів та спостерігачів тощо [Коментар Прес-служби МЗС України 2006].

Створення спільного простору миру, безпеки та стабільності, зменшення напруженості та зниження ризику збройних конфліктів на Близькому та Середньому Сході й надалі залишатиметься одним із головних пріоритетів України у цьому регіоні, що традиційно розглядається як один із найнестабільніших в світі. Отже, при формуванні своєї подальшої політики щодо близькосхідного конфлікту та пошуку шляхів та засобів мінімізації його негативного впливу на українсько-ізраїльські й українсько-арабські відносини, наша держава має враховувати наступні важливі фактори:

- по-перше, зважаючи на географічну наближеність близькосхідного регіону до України, сприяння мирному й кардинальному врегулюванню арабсько-ізраїльського конфлікту, насамперед, відповідає інтересам із підтримання безпеки на південних кордонах нашої держави;

- по-друге, неврегульованість близькосхідного конфлікту створює значні ускладнення на шляху нормального розвитку двосторонніх відносин нашої держави з країнами регіону. У зв’язку з цим, одним із найбільш ефективних засобів мінімізації негативного впливу арабсько-ізраїльської конфронтації на українські інтереси в регіоні є активна посередницька позиція нашої держави, а також дотримання принципу “рівної наближеності” у відносинах із протидіючими сторонами;

- по-третє, політична й економічна вага України в близькосхідному мирному процесі не може рівнятися із впливом у регіоні таких світових гравців як США, ЄС чи Росія. Водночас, наша держава має хоч і обмежені, але реальні можливості для того, щоб

більш активно сприяти стабілізації ситуації та просуванню мирного врегулювання. При цьому, активізація участі України у миротворчих зусиллях міжнародного співтовариства на Близькому Сході буде значно сприяти зміцненню позиції нашої держави як у регіоні, так і в світі в цілому;

– по-четверте, зовнішньополітична діяльність України на близькосхідному напрямку має розбудовуватися у контексті її стратегічних зовнішньополітичних пріоритетів та завдань, у тісному взаємозв'язку з іншими головними векторами її зовнішньої політики. В зв'язку з цим, проголошений Україною курс на євроінтеграцію зумовлює необхідність більш тісних та активних контактів між Україною та ЄС, спрямованих на зменшення напруженості та зниження ризику збройних конфліктів в Середземноморському басейні та регіоні Близького Сходу, необхідним кроком до якого є якнайшвидше врегулювання арабсько-ізраїльського протистояння.

Підсумовуючи вищевикладені фактори, можна зробити висновок про те, що повноцінна реалізація стратегії України на Близькому Сході цілком залежить від здатності нашої держави дотримуватися зваженого й неупередженого і, водночас, послідовно-активного підходу до мирного врегулювання в регіоні. Крім того, у залежності від можливого розвитку подій навколо зазначеної проблеми в майбутньому, пропонуються наступні альтернативні підходи до формування української посередницької позиції:

– у випадку стабілізації ситуації навколо близькосхідного конфлікту та появи перспектив поновлення переговорного процесу між протиборчими сторонами, доцільною є активна, ініціативна участь України в процесі близькосхідного врегулювання, що сприятиме формуванню необхідної основи для розвитку з країнами регіону стабільних торговельно-економічних відносин.

– в умовах подальшого зберігання арабсько-ізраїльської конфронтації у характерному для сьогоднішнього дня стані “малої інтенсивності”, Україна має утримуватися від висування масштабних ініціатив із врегулювання конфлікту, очікуючи на момент, коли в регіоні з'явиться для цього більш сприятливий ґрунт. Найбільш доцільним варіантом поведінки для України у цьому випадку є засудження будь-яких проявів тероризму й екстремізму як з арабської, так і з ізраїльської сторони; заклик до припинення

насилства та утримання від провокаційних дій, що можуть призвести до ескалації конфлікту; допомога у досягненні компромісів, що дозволять повернути близькосхідний процес до мирного діалогу та переговорів.

– нарешті, перехід конфлікту у військову фазу, зумовлений загостренням відносин між Ізраїлем та одним з арабських учасників протистояння – ПНА, Сирією, Ліваном, або початком військового протистояння між Ізраїлем та Іраном, буде мати вкрай негативні стратегічні, політичні й економічні наслідки для України. Він може завдати серйозних збитків як українсько-ізраїльським, так і українсько-арабським відносинам, адже кожна з протиборчих сторін буде вимагати від України однозначної зовнішньополітичної орієнтації. Оптимальною позицією у випадку спалаху нової арабсько-ізраїльської війни є максимальне дистанціювання України від позицій протиборчих сторін при активному дотриманні збалансованого й неупередженого підходу, а також підтримці спільних ініціатив Міжнародного квартету посередників в разі продовження ним пошуку шляхів політичного врегулювання конфлікту.

Незалежно від можливого розвитку подій, із метою забезпечення своєї більш вагомій участі у колективних пошуках миру на Близькому Сході наша країна має інтенсифікувати свою діяльність на двох основних напрямках:

– поглиблення політичного співробітництва з Ізраїлем, Єгиптом, Сирією, Йорданією, Ліваном, ПНА та іншими регіональними акторами, при неодмінному зберіганні збалансованої позиції у відносинах між протиборчими сторонами;

– налагодження й підтримування постійного політичного діалогу й взаємодії з близькосхідної проблематики із США, провідними країнами ЄС, Росією.

Масштабність та складність завдань, що постають перед Україною на Близькому Сході, диктують необхідність вироблення цілісного підходу нашої країни до проблеми близькосхідного мирного врегулювання, основними рисами якого мають бути: комплексний, стратегічний характер; максимальне звільнення від кон'юнктурних міркувань; динамізм і прагматизм, що дозволили б гнучко реагувати на непередбачувані зміни у регіональному балансі сил; спрямованість на довгострокове закріплення політичних й економічних позицій нашої держави у близькосхідному регіоні.

ЛІТЕРАТУРА

Веселовський А. У світлі ісламської альтернативи. Східне Середземномор'я: регіональна система підвищеної небезпечності // Політика і час. 2003, № 3–4.

Волович О. О. Близькосхідний напрямок зовнішньої політики України / Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 80-річчю від дня народження академіка О. Прицака. Київ, 1999.

Заява МЗС України... Заява МЗС України щодо результатів засідання “Квартету” з врегулювання близькосхідного конфлікту від 11 травня 2005 р. Он-лайн: www.mfa.gov.ua/information/?press/foreign/2005/05/11.html.

Заява МЗС України... Заява МЗС України щодо розвитку ситуації на Близькому Сході від 20 травня 2004 р. Он-лайн: www.mfa.gov.ua/information/?press/foreign/2004/05/20.html.

Івченко О. Україна в системі міжнародних відносин: Історична ретроспектива та сучасний стан. Київ, 1997.

Коментар Прес-служби МЗС України... Коментар Прес-служби МЗС України щодо виборів у Палестині від 26 січня 2006 р. Он-лайн: www.mfa.gov.ua/information/?press/foreign/2006/01/26.html.

Коментар Прес-служби МЗС України... Коментар Прес-служби МЗС України щодо можливої участі нашої держави в міжнародних силах з підтримання миру на півдні Лівану від 28 липня 2006 р. Он-лайн: www.mfa.gov.ua/information/?press/foreign/2006/06/28.html.

Коппель О. А., Пархомчук О. С. Деякі питання розвитку відносин України з державами Близького Сходу // Питання нової та новітньої історії. 1995, Вип. 41.

Кочубей Ю. М. Україна і проблеми Близького і Середнього Сходу // Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2002, Вип. 7.

Литвин І. Зважаючи на особливості регіонів // Політика і час. 1996, № 11.

Нагайчук В. Киев не ведёт двойной игры на Ближнем Востоке // День. 2001, 18 декабря.

Парахонський Б. О. Південні дивіденди. Сучасна політична ситуація на Близькому Сході та стратегічні інтереси України // Політика і час. 1998, № 10.

Прес-реліз брифінгу МЗС України... Прес-реліз брифінгу МЗС України від 30 квітня 2002 р. про участь Міністра закордонних справ України А. Зленка в офіційному візиті Президента України до Сирії, Лівану, Йорданії. Он-лайн: www.mfa.gov.ua/information/?press/foreign/2002/04/30.html.

Скороход Ю. С., Скороход Л. И. Украина и Ближний Восток // Ближний Восток и современность. 2001, Вып. 11.

Україна – Близький Схід... Україна – Близький Схід. Візит делегації МЗС України на чолі з заступником МЗС України К. Грищенком // Політика і час. 1997, № 1.

Шарон... Шарон: “Израиль хотел бы видеть изменения в позиции Украины при голосовании в ООН” Он-лайн: www.cursorinfo.co.il/novosti/2004/07/13/isr_ukr/.

Швед В. І. Близькосхідні пріоритети зовнішньої політики України // Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки / За ред. А. С. Гальчинського. Київ, 2003.